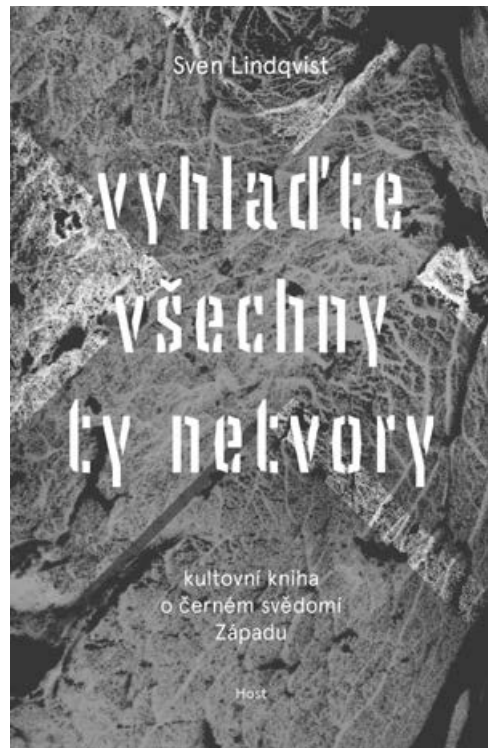

TEMNÁ STRANA EVROPSKÉHO DOBÝVÁNÍ SVĚTA

Sven Lindqvist: Vyhladte všechny ty netvory

Ze švédštiny přeložila Petra Hesová
Host, Brno 2022, 240 s.

Zdeněk Brdek

Mám dojem, že v České republice přistupujeme (hlavně my nemladí) k problematice postkolonialismu vlažně a poněkud ho přezíráme jakožto nějakou intelektuální módu Západu. Pokud si podobně jako já myslíte,

že je to vlastně přirozené a docela v pořádku, protože historicky se našeho státu koloniální expanze netýká (byť se občas objeví ojedinělé pokusy interpretovat jako koloniální vztah Čechů k Podkarpatské Rusi nebo ke Slovensku), doporučuji k četbě kultovní knihu Svena Lindqvista z roku 1992. Ukazuje totiž, že světová dominance evropské civilizace, k níž přeci jen patříme, byla do značné míry umožněna vynálezem genocidy.

Výchozím bodem autorova uvažování, leitmotivem i inspirací pro název publikace byla věta ze slavné novely Josepha Conrada *Srdce temnoty* (1899). V ní vystupuje postava Kurtze, muže, který má na starost obchodní stanici uprostřed konžského pralesa. Kurtz ovšem podlehne temným pudům, stane se krutým domorodým vládcem a jako radu na zacházení s černošským obyvatelstvem zanechá lakonické: „Vyhladte všechny ty netvory.“ Lindqvist si tak klade otázku, odkud se bere takto brutální myšlenka. A odhaluje, že nejde o literární výmysl z fikčního světa.

Zpočátku se švédský novinář zaměřuje na počínání Belgičanů v Kongu, brzy se do centra pozornosti dostává britské impérium, na konci 19. století nejrozsáhlejší říše v dějinách, postupně nicméně dojde skoro na všechny evropské koloniální mocnosti. Lindqvist vychází z cestovatelských deníků, beletrie i odborných publikací a rekonstruuje některé události (jako třeba „záchrannou“ výpravu dobrodruha Henryho Mortona Stanleyho), jež slouží jako synekdochické příklady vraždění, trestání, mučení a dalšího bezcitného zacházení s domorodci ze strany Evropanů.

Působivost Lindqvistovy knihy však nespočívá v prezentaci šokujících statistik, nýbrž ve zkoumání okolností, jež k masovým vraždám vedly. Nepřekvapivě svou roli sehrály ekonomické zájmy. Za všechny autor popisuje, jak v Kongu, z něhož se získával kaučuk, narostla

koloniální brutalita po vynálezu pneumatiky (1888), kvůli kterému se zvedla poptávka po kaučukové pryži. Zmiňované jsou i psychologické aspekty, když Lindqvist dokládá, jak se na zpustnutí kolonizátorů (jejichž prototypem je Conradova postava pološiléného Kurtze) podílelo náročné tropické podnebí a osamění. Samota z nich vymazala pocit sounáležitosti a absence veřejného dohledu vedla k svévolnému používání násilí.

Dalším faktorem evropského podmanění světa byla technologická vyspělost, zejména ve zbraních. Za klíčová jsou zde označena loďní děla a parníky. Díky loďním dělům a zdokonaleným střelným zbraním mohli kolonizátoři útočit z dálky, parníky zase umožnily plavit se proti proudu řek a rozšířit tak dostřel i do vnitrozemí. „Až příliš mnoho Evropanů,“ píše Lindqvist, „si svou vojenskou převahu vyložilo jako převahu intelektuální, ba přímo biologickou.“ (s. 70) Útoky z dálky učinily útočníky neviditelnými a spolu s vymíráním původních obyvatel po kontaktu s nimi vedly k představě božské vyvolenosti. Že se jednalo o bakteriální infekce, s nimiž domorodci neměli imunitní zkušenost, bylo zjištěno až později.

Zevrubně tak autor sleduje vznik rasismu a myšlenky nadřazenosti bílé rasy, která byla v 19. století úplně běžná. Dojem božího požehnání, který vznikl na základě snadnosti, s níž si kolonizátoři podrobovali původní „barevné“ obyvatelstvo, byl postupně nahrazen vědeckou (většinou ale spíš „vědeckou“) argumentací. Klíčovou úlohu zde sehrála evoluční teorie Charlese Darwina a jeho předchůdců či kolegů, podle které adaptabilnější, připravenější a celkově vyspělejší živočišné druhy (čti „rasy“) zkrátka vytlačí příslušníky méně rozvinutých druhů. Imperialistická genocida „divochů“ začala být v průběhu 19. století vnímána jako ved-

lejší produkt pokroku, v jehož rámci je vyhlazení tvorů bezkázlých předurčených k zániku urychlením vývoje.

Proti zrůdnostem páchaným na domorodcích se sice někdy ozývaly kritické hlasy (třeba od misionářů, ze strany Společnosti pro ochranu domorodých obyvatel, vzniklé roku 1838, nebo od intelektuálů Conradova typu), na širokou veřejnost v domovských zemích však působila spíše mediální propaganda vykreslující koloniální tažení jako šíření civilizace a pokroku.

„Přáli bychom si, aby genocida začala a taky skončila s nacismem,“ (s. 184) naráží Lindqvist na naše spojování systematického zabíjení etnik s holokaustem. Jenže tak to není. Holokaust je unikátní pouze v tom, že se odehrál na evropské půdě, Evropanům na očích. Už předtím mnohokrát proběhl během koloniální expanze, přičemž němečtí inspirátoři nacismu jen germanizovali britskou imperiální ideologii tím, že propojili Darwinovy a SpencEROVY teorie s Nietzscheho morálkou nadčlověka a aplikovali to celé z přírodních mimoevropských národů na méně úspěšné národy evropské.

Lindqvistova uznávaná kniha se čte snadno i těžce zároveň. Snadno, protože je napsána čtivě i poučeně. Z hlediska literárněhistorického vynikají pasáže, kde autor mapuje dobové (koloniální) myšlení, z něhož vyrůstají díla Josepha Conrada nebo H. G. Wellse. Naopak nepřilíhla funkční mi připadá linka, která zachycuje autorovy vzpomínky na dětství, a především zážitky z cest po Sahaře, kde knihu psal. Obtížnost čtení je pak způsobena konfrontací se skutečnostmi, které by čtenář raději vytěsnil. Patrně nejtěživěji na násince dopadá podezření, že kdybychom v minulosti měli příležitost ke koloniální expanzi, nechovali bychom se jinak. ■